friso nijs

75 jaar
1946 - 2021

RELATIEBLAD FRISO BOUWGROEP OVER VEELZIJDIG VAKMANSCHAP | ZOMER 2021 | **NIEUWE INZICHTEN**

STADHUIS BOLSWARD KLAAR VOOR **MOOIE TOEKOMST**

Nieuwe inzichten

Beste lezer,

75 jaar bouwen leverde heel veel mooie resultaten op. Een van de projecten die ongetwijfeld onze 'hall of fame' ingaat is de restauratie en verbouw van het stadhuis in Bolsward. Met wethouder Mirjam Bakker blikken we terug op de bouw, praten we voor de allerlaatste keer over de bonte knaagkever en kijken we vast vooruit naar de opening die voor september op het programma staat.

75 jaar bouwen leverde nieuwe disciplines en vestigingen op. Wij zijn blij met de recente overname van restauratiebouwbedrijf Hanzebouw uit Zwolle. In de volgende editie van het Friso Nijs besteden we meer aandacht aan deze uitbreiding. Friso Oost, ook een van de jonge 'telgen' binnen de Friso-familie bouwt op dit moment in Aalten aan de fabriek van het Deense Sanovo.

75 jaar bouwen zorgde voor jarenlange relaties met opdrachtgevers. Het MCL Leeuwarden en naastgelegen Radiologisch Instituut Friesland (RIF) bijvoorbeeld. Al jaren voeren we onderhoud en interne verbouwingen uit. Het RIF, dat decennia geleden door ons gebouwd werd, wordt op dit moment intern verbouwd door Friso Leeuwarden.

75 jaar bouwen leverde vooral veel nieuwe inzichten op. Het schijnt dat ik in de jaren '90 gezegd heb dat er op onze bouwplaatsen geen computers zouden komen. Dat is nu niet meer voor te stellen! Ook onze organisatie blijft in beweging. Zo is dit voorjaar het team 'Klant & Markt' samengesteld waardoor we met nog meer aandacht voor en met onze opdrachtgevers aan de slag kunnen gaan. Nu en in de toekomst.

En tot slot het Friso Nijs. Ook die kreeg een nieuwe jas én meer pagina's. Zo hebben we nog meer ruimte om onze projecten met jullie te delen. Op veler verzoek staan er meer projecten in waar nog aan gewerkt wordt. Mét de daarbij horende bouwfoto's natuurlijk.

Ik wens jullie een zonnige en vooral gezonde zomer toe!

Henk Dedden
algemeen directeur Friso Bouwgroep

In dit nummer:

- De Tiid Bolsward klaar voor een mooie toekomst
- Basis voor nieuwe bestralingsmachine RIF gereed
- Uitbreiding productielocatie Vitens Deventer
- Samenwerking bij uitbreiding fabriek Sanovo Aalten
- Jan Wageman geeft stokje over aan team Klant & Markt
- Verheffend huzarenstuk in de hoofdstad
- Slim hergebruik bij vernieuwbouw Wereldburger
- 75 jaar Friso Bouwgroep

Kingma State: rust, ruimte & kwaliteit

Op enkele kilometers van Franeker ligt Buitengoed Kingma State; een eeuwenoud domein. Al meer dan twintig jaar doet de stichting Kingma State onderzoek naar de geschiedenis van het landgoed. De stichting heeft het initiatief genomen voor de herbouw en herinrichting. Op het statige landgoed van ruim tien hectare, worden tien ruime, levensloopbestendige woningen gebouwd: een groot familiehuis met twee woningen en een centrale zaal en twee vleugels met daarin acht levensloopbestendige woningen. De groene omgeving bestaat uit een landschapspark met bos, water en weilanden.

Informatie: www.duinstramelismakelaars.nl/nieuwbouw/buitengoed-kingma-state/

Tip! van de redactie

Gratis naar het **Jopie Huisman Museum**

In Workum staat een van de populairste musea van het noorden; het Jopie Huisman Museum. In dit museum vind je het werk van de Friese meesterschilder Jopie Huisman. Jopie voert je mee in zijn wereld en maakt je deelgenoot van zijn passies. Ruim tien jaar is Friso Bouwgroep sponsor en ambassadeur van het museum. Als attentie voor het 75-jarig jubileum heeft Friso 75 kaartjes van het museum gekregen. Wil je kennis maken met deze beroemde Friese schilder? Stuur dan en mail naar communicatie@frisobouwgroep.nl. Wie het eerst komt, het eerst maalt.

Informatie over het museum: **www.jopiehuismanmuseum.nl**

Friso Civiel gecertificeerd voor **Veiligheidsladder**

Friso Civiel is gecertificeerd op trede drie van de Veiligheidsladder. Veiligheid is integraal onderdeel van onze manier van werken en hoort bij de Friso cultuur. Een veilige, gezonde en plezierige werkomgeving voor iedereen op al onze bouwplaatsen is belangrijk. De Veiligheidsladder is een goed instrument om dit veiligheidsbewustzijn te toetsen en een mooie aanvulling op Friso Werkt Veilig; de interne campagne die in 2016 gestart is. Na Friso Civiel worden ook andere onderdelen van Friso klaar gemaakt om gecertificeerd te worden. Zo bouwen we samen veilig door!

Bouwcombinatie bouwt **studentenwoontoren** Vrydemalaan Groningen

Het UMCG en de RuG zijn bezig met de ontwikkeling van de noordentree van de Healthy Ageing Campus. Dit gebied rond de Antonius Deusinglaan wordt een levendige, duurzame en gastvrije stadsomgeving voor onderwijs, onderzoek, cultuur, sport en ontspanning. Aan de Vrydemalaan in Groningen bouwt bouwcombinatie Friso-Koopmans 270 nieuwe studentenwoningen; een van de eerste projecten die in dit gebied gerealiseerd worden. Deze woningen komen in een woontoren met achttien verdiepingen. Op de begane grond komt ruimte voor bedrijven.

Duurzaamheid troef bij nieuwbouw Waadhoeke

Friso heeft zestien nieuwe duurzame woningen gebouwd voor Wonen Noordwest Friesland. De huurwoningen in Sexbierum, Minnertsga en Bitgum werden dit voorjaar opgeleverd. Na de oplevering zijn testen uitgevoerd om de luchtdichtheid te bepalen. Hoe hoger de luchtdichtheid, hoe minder energieverlies en hoe duurzamer de woning.

Tijdens de metingen, die met een thermografische camera en een zogenoemde blowerdoortest uitgevoerd werden, bleek dat de woningen ruimschoots voldoen aan de eis van een qv;10* van 0,63 $dm^3/s.m^2$.

De woningen zijn gebouwd op een betonnen fundering met betonnen vloeren en geprefabriceerde betonnen wanden. De betonelementen zijn gemaakt door Houkesloot Toelevering. Geïsoleerde dakplaten en aluminium kozijnen met isolerend glas houden de woning koel in de zomer en warm in de winter. Het balansventilatiesysteem zorgt voor een prettig binnenklimaat en veel wooncomfort.

*) Qv;10 is een aanduiding voor de luchtdoorlatendheid van een woning. Qv is de luchtvolumestroom die ontstaat via kieren en naden en die zich tussen de verschillende bouwdelen van de schil van een gebouw bevindt. Deze wordt gemeten bij een drukverschil van 10 Pascal en aangeduid in kubieke decimeters per seconde.

De Wisseling Stiens opgeleverd

Feest in Stiens! Begin mei kregen de bewoners van het project 'De Wisseling' de sleutels van hun nieuwe, duurzame woning. De woningen zijn gebouwd op een unieke locatie, namelijk het voormalige spoorweg emplacement van de NS. Door de bijzondere ronde daken, die gemaakt zijn door Houkesloot Prefab, doen de woningen denken aan een treinremise.

Hanzebouw overgenomen door Friso Bouwgroep B.V.

Friso heeft per 29 juni restauratiebouwbedrijf Hanzebouw uit Zwolle overgenomen. Daarmee versterken wij onze restauratietak, bevorderen we vakmanschap en vergroten we ons marktaandeel. Samen werken we aan het behoud van cultureel erfgoed en historische waarden. De 25 medewerkers blijven onder de naam Hanzebouw werken vanuit de vestiging aan de Eiffelstraat 9 in Zwolle. Vestigingsdirecteur Harry Klunder is het aanspreekpunt voor opdrachtgevers in deze regio. Meer informatie vind je op de website **www.hanzebouw.nl**.

"Dit project ging niet over stenen, maar om **emotie**."

Mirjam Bakker
wethouder Súdwest-Fryslân

Het verhaal gaat verder...

De Tiid Bolsward klaar voor een mooie toekomst

In juni werd de torenspits van Bolsward eindelijk weer thuisgebracht. Over water, met luidende klokken en onder een oorverdovend applaus werd de toren, deel voor deel, weer terug op het mooiste stadhuis van Nederland gezet. "Dit project ging niet over stenen, maar om emotie", vertelt Súdwest-Fryslân wethouder Mirjam Bakker, die de afgelopen jaren intensief bij de restauratie betrokken was. Met haar blikken we terug op een bijzonder project. We schrijven verder aan het verhaal dat in 1614 begon.

Emotie

"Nog nooit heb ik een project meegemaakt dat zo ontzettend leefde bij de burger, dan dit project in Bolsward. Hier en daar werd er een traantje weggepinkt toen de toren weer terug in Bolsward kwam. En eerlijk gezegd had ik ook wel een kippenvelmomentje hoor," begint de wethouder haar verhaal. Dat het stadhuis belangrijk is voor de Bolswarders, dat had de gemeente Súdwest-Fryslân vanaf het begin al goed ingeschat. "We hebben heel veel energie gestopt in de communicatie met de omgeving en de bewoners. Wij vonden het belangrijk dat mensen wisten wat er zou gebeuren. Vroegtijdige voorlichting aan de omgeving, bijvoorbeeld over het afsluiten van een straat ,voorkwam klachten en ergernis voor de buurt."

Voorbereid op verrassingen

Toen Mirjam Bakker, na twee jaar niet in het college te hebben gezeten, in 2020 terugkwam kreeg ze gelijk de grootste tegenslag van het project op haar bord. "We wisten dat je in een monument van alles kan verwachten en waren ook best voorbereid op verrassingen, maar met zo'n impact van de bonte knaagkever had niemand rekening gehouden. Dat zo'n klein beestje zo ontzettend verwoestend te werk kon gaan, daar kan ik me nog steeds over verbazen. Het hout was gewoon verpulverd. Vanwege het instortingsgevaar was er geen andere optie dan de toren direct te demonteren. Dat de toren gerestaureerd moest worden stond ook als een paal boven water. Bolsward zonder haar toren kan natuurlijk niet. Ook al ging het niet om een gering bedrag, het budget voor de restauratie werd vrijgemaakt. Iedereen was het er over eens dat de toren veilig terug moest op het voormalige stadhuis."

Geschiedenis toegevoegd

Het was in die periode dat Mirjam Bakker als lid van de stuurgroep, intensief contact kreeg met de medewerkers van Friso en Jurriëns Noord. "De samenwerking met Friso en Jurriëns Noord was ontzettend fijn. Toen er snel geschakeld moest worden, hebben ze echt alles eraan gedaan om ons te helpen met verschillende scenario's. Uiteindelijk is ervoor gekozen om de toren gedeeltelijk hybride te maken door een stalen constructie als basis te nemen. Dat is natuurlijk niet het originele materiaal, maar wel de beste oplossing. En het leuke is dat we hiermee weer een stukje geschiedenis toevoegen aan het verhaal van het voormalige stadhuis van Bolsward; een gebouw leeft immers en dat staal hoort bij deze levensfase."

Een voorbeeldproject

De wethouder is zichtbaar trots. Niet alleen op het eindresultaat, maar ook op hoe het proces verlopen is. Een voorbeeldproject, noemt Bakker het. "Ik was er een tijdje geleden vanwege een bijeenkomst en iedereen was onder de indruk van het gebouw. Vooral ook omdat het zo ontzettend veel mogelijkheden heeft; lezingen, muziek, archief, je kunt er werken en leren. Het is heel erg mooi geworden. Dit project hebben we echt gezamenlijk gedaan. Die harmonieuze samenwerking wil ik als basis zien voor alle volgende projecten die we bij de gemeente gaan draaien. Daar ben ik trots op. Waar Friso en Jurriëns Noord trots op mogen zijn, is op hun vakmannen. Die mensen hebben zoveel liefde voor hun vak en voor het monument, ze hebben echt hun hart erin gelegd."

>> lees verder op pagina 8

>> vervolg pagina 7

"Toen ik tijdens het terugplaatsen van de toren de vlag aan hoofduitvoerder Hugo Landman overhandigde, heb ik hem gezegd dat de bevlogenheid en liefde echt terug te zien zijn in het resultaat. Restauratietimmerman is een prachtig beroep en ik heb bewondering voor de manier waarop die mannen hun werk gedaan hebben." Over het terugplaatsen van de toren vertelt de wethouder nog een leuke anekdote: "Het was eigenlijk de bedoeling dat ik in het bakje naar boven zou gaan om de vlag op de toren te plaatsen. Daar zag ik ontzettend tegenop. De opluchting was dan ook groot, toen bleek dat het niet mogelijk was. Hugo ging en ik stond veilig op de grond toe te kijken."

Het volgende hoofdstuk

De afgelopen jaren werd van fase naar fase gewerkt. Er was constant de belofte van iets dat heel mooi zou worden. Nu is de laatste fase aangebroken. "De toren staat erop en we zijn druk bezig met de voorbereidingen van de grande opening in september. Ineens is het af. Dat voelt wel wat gek. Ik ga dit echt missen", vertelt de wethouder. Een ding zal ze niet missen: "De bonte knaagkever! Ik kan dat woord echt niet meer horen." Dit hoofdstuk is bijna af. Het verhaal gaat verder. Een stichting gaat de exploitatie van het cultuurhistorisch centrum De Tiid verzorgen. Bakker: "Ik heb al zoveel mooie ideeën en leuke plannen voorbij zien komen voor de invulling van De Tiid. Het gebouw nodigt uit tot samenwerking, daardoor wordt het een multifunctioneel verhaal van de organisaties die erin zitten. Alle betrokken partijen gaan gezamenlijk verder werken aan het verhaal van Bolsward en Súdwest. Dat doen ze met de inwoners. Ik verheug me echt op wat er komen gaat."

HISTORIE

Het voormalige stadhuis is gebouwd tussen 1614 en 1617. Het is het resultaat van een bouwcollectief. Timmerman Jacobs was onderdeel van het bouwcollectief en kerfde op 30 december 1614 in de balk: 'Abraham Jacobs, stadt timmerman ende meister van dit werck. Anno 1614 12/30'. In de achtkantige toren bevindt zich een uit 1619 daterende luidklok, een klok uit 1680 en een beiaard uit 1955. In het souterrain bevond zich ook een waag. De gevangenpoort leidde naar de gevangenis boven in het gebouw. Tussen 1892 en 1895 en tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het stadhuis uitgebreid en gerestaureerd.

PROJECT IN HET KORT:

Opdrachtgever Gemeente Súdwest-Fryslân
Aannemer Aannemingsmaatschappij Friso B.V. & Jurriëns Noord B.V.
Ontwerp Adema Architecten Dokkum
Constructeur restauratie ABT Wassenaar
Constructeur nieuwbouw Janssen Wesselink
Installaties Pranger Rosier Installaties
BVO 4.800 m²
Opening september 2021

Basis voor nieuwe bestralingsmachine RIF klaar

Friso Leeuwarden is een graag geziene gast in Medisch Centrum Leeuwarden (MCL) en het naastgelegen Radiotherapeutisch Instituut Friesland (RIF). Al decennia lang bouwt, verbouwt en onderhoudt Friso de gebouwen op het ziekenhuisterrein. "Doordat we al zo lang meedraaien bij het ziekenhuis kennen de medewerkers van Friso, MCL en RIF elkaar, dat werkt heel fijn", vertelt Friso-uitvoerder Johan Joustra. Op dit moment verbouwt Friso Leeuwarden een deel van het RIF. Een lastige klus, omdat in de omliggende gebouwen de dagelijkse werkzaamheden en behandelingen van patiënten gewoon door moeten gaan en er een machine van zeven ton naar binnen moet kunnen.

75 jaar 1946 - 2021

Historisch **feitje**

HET RIF WERD IN DE PERIODE 2002 - 2004 DOOR FRISO GEBOUWD.

PROJECT IN HET KORT:

Opdrachtgever Radiotherapeutisch Instituut Friesland
Aannemer Aannemingsmaatschappij Friso B.V. | **BVO** 200m²
Constructeur Vriezema | **Installaties** Engie en ITBB
In gebruik najaar 2021

Muren van 120 centimeter dik

De behandelkamers van het RIF worden bunkers genoemd. En dat is niet voor niets. Om de omgeving te beschermen tegen de straling van de machines, zijn de muren namelijk 120 centimeter dik. Op dit moment wordt Bunker E klaargemaakt voor de plaatsing van een nieuwe bestralingsmachine. Met dit apparaat kunnen patiënten met ioniserende straling, zowel uitwendig als inwendig behandeld worden. Niet alleen de behandelkamer, maar ook techniek-, kleed- en wachtruimtes worden geheel vernieuwd.

Nieuwe kelder

De verbouw begon met het slopen van de betonnen vloeren en wanden en het uitgraven van de 115 cm diepe kelder. Johan Joustra geeft aan dat alleen de dikke buitenmuren zijn blijven staan, verder is alles uit het gebouw gesloopt. Op punten waar de muur niet dik genoeg meer was is barietsteen gemetseld. Deze houdt de straling tegen. Vervolgens zijn nieuwe vloeren en wanden gestort. Joustra zegt dat daarbij rekening gehouden moest worden met de planning en montagevoorschriften die door de leverancier van de machine zijn opgesteld.

Deze zomer standby

In februari was het dan zover; in de buitenmuur werd een opening in de betonmuur gemaakt van drieënhalve meter. Door deze opening kan de zeven ton zware bestralingsmachine naar binnen getakeld worden. Een flinke klus waar twee dagen voor nodig zijn. Vervolgens staan de mannen van Friso paraat om het gat in de muur direct dicht te metselen. "Het inregelen van de machine is een precies werkje waar veel mensen voor nodig zijn. Deze werkzaamheden worden door een Engels bedrijf uitgevoerd. Dan is het niet handig als wij ook in het gebouw aanwezig zijn", verklaart Joustra de onderbreking van de bouwwerkzaamheden. "Natuurlijk zijn we standby mocht er een keer een gaatje geboord moeten worden, maar in principe pakken wij de afbouwwerkzaamheden na de bouwvak weer op."

De oplevering en ingebruikname van de behandelkamer staan dit najaar op de planning.

Multidisciplinair werken in een monumentale omgeving

Aan de Ceintuurbaan in Deventer wint Vitens jaarlijks 1,6 miljoen m³ drinkwater. Nu door verzilting in het wingebied het water te zout wordt, is een extra ontziltingsinstallatie nodig. De reversed osmose (RO) wordt daarvoor ingezet. Tegelijk wordt de waterwinning voor de toekomst veilig gesteld. Friso Civiel verzorgt voor hoofdaannemer Rook Pijpleidingbouw B.V. de bouwkundige uitbreiding van de productielocatie. Projectleider Roel Ekkels vertelt over de stand van zaken, de uitdagingen én de veiligheidsladder.

Braziliaans verband

Op dit moment is de 'in het werk gestorte' betonkelder gerealiseerd. Deze zit tegen de bestaande pompenkelder aan op de productielocatie aan. De 'bovenbouw', die ontworpen is door BDG Architecten, wordt opgetrokken uit zeer fraai vormgegeven metselwerk. Roel: "De waterzuivering ligt in een monumentale omgeving met de watertoren uit 1892 als eyecatcher. Het metselwerk bestaat uit een afwisseling van strekken, rollagen, terugliggend metselwerk en wordt deels in Braziliaans verband opgetrokken." Voor deze specifieke bouwkundige onderdelen van de bouw werkt Friso Civiel nauw samen met de collega's van Friso Oost. Roel: "Ik ben blij dat ik de expertise van mijn collega Richard Hunting hierbij kan inschakelen. Dit specifieke metselwerk is toch wat anders dan het civiele beton- en infrawerk dat wij doorgaans uitvoeren."

Op het lijf geschreven

Metselwerk, beton, leidingwerk, riolering, terreininrichting en gebouwgebonden installaties; er spelen bij deze bouw veel belangen en er zijn veel disciplines bij betrokken. Dat vraagt om de nodige afstemming. Volgens Roel ligt daar ook de kracht van Friso Civiel: "Wij zijn gewend om in multidisciplinaire omgevingen te werken met verschillende vakgebieden. Daarom is deze klus ons ook op het lijf geschreven. De overleggen met alle betrokkenen gaan, vanwege COVID-19 nog via Teams en dat loopt prima. Hoofdaannemer Rook doet de clash-controle in een 3D-model, zo worden 'clashes' vroegtijdig opgespoord."

Veilige werkplek

Onlangs is Friso Civiel gecertificeerd voor de Veiligheidsladder. Een van de projecten waar de certificeringsaudit plaatsvond, was dit project. Roel geeft aan dat uitvoerder Arjen van der Kooi het veiligheidsbesef op deze bouwplaats naar een hoger plan getild heeft. Zo is er een veilige werkomgeving gecreëerd. Zowel voor de bouwvakkers als voor de medewekers van Vitens die tijdens de bouw gewoon door zijn gegaan met hun eigen werk op de productielocatie.

PROJECT IN HET KORT:

Opdrachtgever Vitens N.V.
Hoofdaannemer Rook Pijpleidingbouw B.V.
Onderaannemer Friso Civiel B.V.
Constructeur IA Groep
Oplevering februari 2022

Samenwerking bij uitbreiding Sanovo Aalten

In Aalten is fase 1 afgerond van de uitbreiding en verbouw van de fabriek van het Deense bedrijf Sanovo. In de fabriek van Sanovo worden systemen voor de eierverwerkende industrie gemaakt. Vanwege een toename van de vraag naar deze systemen, moet de productiecapaciteit vergroot worden. Friso Oost-uitvoerder Dick Heijink is bij deze klus de spin-in-het-web.

Eerste fase afgerond

De fabriek bestaat uit meerdere panden en productiehallen. In de eerste fase van de verbouw is de grootste productiehal met zo'n 525 m² uitgebreid, werd een nieuw laad- en losplatform gebouwd en aan de achterkant van het gebouw de locatie voor de uitgifte van goederen gerealiseerd. De nieuwbouw is in gebruik genomen.

Veel overleg, afstemming en flexibiliteit

Nu, in de tweede fase, breidt Friso Oost de productiehal uit met 1400 m² en er wordt een plek voor de inkomende goederen gecreëerd. De oudbouw is gesloopt, zodat er ruimte is om de verschillende locaties met elkaar te verbinden. Om de communicatie goed te laten verlopen, is er voor zowel Sanovo als Friso één aanspreekpunt. Voor Friso is uitvoerder Heijink de aangewezen slagman. Hij vertelt dat bij deze locatie een laad- en losplatform nog in gebruik is. Hier wordt gewoon omheen gebouwd. Daarbij komt dat het bouwterrein wordt gebruikt voor interne transporten.

In de meeste gevallen gaat dat prima en kunnen de transporten gepland worden, maar er zijn ook ad hoc vervoersbewegingen die zich minder goed laten plannen. Heijink: "Door deze situatie moet je het echt met elkaar doen, veel overleg en afstemming en vooral flexibel zijn als het even anders loopt. De wil om dit met zijn allen te doen is er overduidelijk bij beide partijen."

Eigentijdse uitstraling

In de loop van dit jaar volgt de derde fase, waarin de kantoren en kleine productiehal onder handen genomen worden. Naast de uitbreiding en interne verbouwing, worden ook de buitengevels van de panden aangepakt. "De fabriek krijgt een hele nieuwe, eigentijdse uitstraling. Er komen nieuwe gevelplaten en grote glazen puien. Het is echt een mooie klus, zo alles bij elkaar", besluit Dick zijn verhaal.

PROJECT IN HET KORT:

Opdrachtgever Staalkat B.V. | **Aannemer** Aannemingsmaatschappij Friso B.V.
Constructeur Wiggers ingenieursbureau B.V. **Architect** ERS Architecten |
Oplevering najaar 2021

Jan Wageman geeft stokje over aan team Klant & Markt

Op 10 september gaat commercieel directeur Jan Wageman met pensioen. Hij draagt het stokje over aan het commerciële team 'Klant & Markt', dat sinds begin dit jaar actief is.

Plezierige jaren

Jan heeft de afgelopen 15 jaar de relaties van Friso Bouwgroep en de acquisitie behartigd. Hij kijkt met plezier terug op deze jaren: "Het persoonlijke contact met onze opdrachtgevers en de collega's ga ik zeker missen. Met vertrouwen draag ik het stokje over aan collega's Berber Dedden, Douwe Offringa en Andries Veenstra, die als team Klant & Markt de relaties en acquisitie voor hun rekening gaan nemen."

Netwerk behouden en voortzetten

De keuze voor een commercieel team is bewust gemaakt. Algemeen directeur Henk Dedden geeft aan dat door meerdere personen, elk met hun eigen achtergrond, netwerk en specialisatie, verantwoordelijk te maken voor het relatiebeheer en de acquisitie, Friso verwacht haar opdrachtgevers, ook na het vertrek van Jan, van dienst te kunnen zijn. De komende maanden gaan de teamleden de relaties van Friso persoonlijk benaderen. "Samen met Jan kijken we terug op mooie en spraakmakende bouwprojecten. Jan heeft een groot netwerk opgebouwd en het is nu aan het nieuwe team om die relaties voort te zetten en uit te breiden. Dat doen ze niet alleen, maar samen met andere collega's die ook commercieel actief zijn. Zo weten we zeker dat we de juiste 'man én vrouw' vanuit onze vakgebieden aan de juiste klant verbinden," aldus Dedden.

Verheffend huzarenstukje in de hoofdstad

Voor Vattenfall bouwde Friso in opdracht van ENGIE Services West vanaf 2019 mee aan een nieuwe hulpwarmtecentrale en warmtebuffer voor de stadswarmtenetten in Amsterdam. Naast de bouwwerkzaamheden zelf, waren we ook betrokken bij het engineeringstraject. Letterlijk en figuurlijk het hoogtepunt van de opdracht? Zowel uitvoerder Hilbrand Veenje als projectleider Jan Boorsma zijn het daarover eens: "Het hijsen van de prefab instrumentatieruimte op het gebouw. De kroon op het werk."

Tekst Johan Koning

Dat precisie- en prestigeproject vond plaats op 30 november 2020. Maar voor het zover was, moest er natuurlijk veel gebeuren. Allereerst de krachtenbundeling tussen ENGIE Services West BV en Denys Engineers & Contractors. Die beide bedrijven werden door Vattenfall – het voormalige NUON – aangewezen als hoofdaannemers voor de opdracht. Denys legt de warmteleiding aan, ENGIE kreeg de verantwoordelijkheid voor de bouw van de hulpwarmtecentrale en de buffer. "Wij werden door ENGIE gevraagd als bouwkundig aannemer", vertelt Boorsma, die bij het hele project betrokken is geweest.

Goede voorbereiding voor UAV-GC project

In de uitvoering van het project zijn de krachten van Friso Civiel en Aannemingsmaatschappij Friso gebundeld. Friso Civiel voerde de betonwerken uit en de aannemingsmaatschappij de rest. Boorsma: "Wij hebben zo het gebouw compleet gebouwd, ENGIE verzorgde de installaties erin." Een kwestie van goed overleg en een goede planning, vanaf het begin. "We zijn in april 2019 al begonnen met de voorbereidingsfase. Bijzonder was dat het hier om een UAV-GC project ging waar ook de complete engineering in de opdracht zat. Meestal heeft de architect of constructeur dat al verder uitgewerkt, maar hier was alleen sprake van een aangevraagde omgevingsvergunning."

Boorsma vergelijkt de centrale in Amsterdam met andere grootschalige industriële projecten waar hij voor Friso aan werkte. "Voor KLM bijvoorbeeld, op Schiphol. Of voor de zuivelindustrie. Dat is ook wel vergelijkbaar in de zin dat wat binnenin het gebouw zit feitelijk belangrijker is dan het gebouw zelf. De stadsverwarmingsinstallatie moet functioneren."

Bijzonder gebouw met hoge esthetische eisen

Wat natuurlijk niet wil zeggen dat het gebouw zelf niet imponeert. "Het is een bijzonder gebouw. Qua vorm, maar ook hoe het tot stand kwam. De integratie van alle werkzaamheden was best lastig om op elkaar af te stemmen. De gemeente accepteerde dat er op deze locatie gebouwd mocht worden, maar stelde wel hoge esthetische eisen. Architect Willem Schutter heeft er een bijzonder gebouw van gemaakt, met bijvoorbeeld hoge eisen aan de verlichting. Die moest na de bouw nog worden beoordeeld door de architect, of die voldeed aan zijn verwachting."

Werkvoorbereider en -begeleider Arnold Boersma had tijdens zowel de voorbereiding als het bouwproces contact met alle partijen. "Het ontwerp van Willem Schutter hebben we laten uitwerken door Pieters Bouwtechniek uit Amsterdam. Zij hebben het definitief gemaakt, zodat de posities van deuren, staalconstructies, kolommen en gevelmaterialen – inclusief bijvoorbeeld kleurcoderingen – allemaal vastlagen in de bouwtekeningen. Vervolgens gingen we bij de deurenfabrikant langs en lieten we de staalconstructies uitwerken. Zo bouwden we langzaam een model op, waarbij we ook keken hoe de gevelcomponenten bij elkaar kwamen en op elkaar aansloten. Het moest natuurlijk wel waterdicht worden."

30, 60 en 90%

"We kijken ook wie binnen het bouwproces na wie komt", vervolgt Boersma. Hij schetst de manier van werken bij dit project: "Eigenlijk gaat alles in drie sessies met Vattenfall. De eerste sessie, zo'n 30% van het werk is het sketch design, vervolgens 60% provisional design en dan de derde fase tot 90%. Die laatste 10% is dan 'final design', de afbouw. Bij 60% kun je al beginnen met bijvoorbeeld het storten van de vloeren. Dan zijn we nog bezig om de afbouwfase goed op tekening te krijgen. De kozijnen en het sanitair, bijvoorbeeld. Na iedere 30% is er een goedkeuringsmoment. De overige 10% komt voornamelijk in het werk, het zijn de zaken die net wat anders worden uitgevoerd dan op de tekening staat. Daarvan maken we dan een soort revisietekening, die ook weer goedgekeurd moet worden. Bij dit project liepen we bijvoorbeeld tegen de waterkering aan, die we op detail hebben aangepast."

De Friso-mannen zijn het erover eens dat het een prachtig project is geworden, maar dat de voorbereidingsfase wel wat langer had mogen duren. "Het kostte gewoon tijd om de driehoek ENGIE, Friso en Vattenfall goed op elkaar af te stemmen", verwoordt Boersma hun gezamenlijke gevoel.

> "Het is een mooi gebouw geworden, met een hoogwaardig afwerkingsniveau. Een gebouw waar we trots op zijn."

30/11/2020: hijsdag

Desalniettemin liep alles toch op schema. En dus kon op 30 november 2020 het meest spectaculaire onderdeel van het bouwproces inderdaad precies zoals uitgekiend plaatsvinden. "Het was hijsdag", lacht Veenje. Hij vierde onlangs zijn 25-jarig jubileum bij Friso. "Zo'n project als dit had destijds niet op deze manier uitgevoerd kunnen worden. De ontwikkelingen zijn de afgelopen jaren enorm geweest. Alles gaat natuurlijk digitaal."

Toch was 'hijsdag' ook puur mensenwerk. Wel met hulp van machines, want met hulp van twee hijskranen werd de geprefabriceerde instrumentatieruimte zorgvuldig en precies bovenop het gebouw geplaatst. Op het laatst centimeter voor centimeter. Exact zoals uitgerekend. Met deze hijsklus was ook meteen het hoogste punt van het gebouw bereikt. "Het is een mooi gebouw geworden, met een hoogwaardig afwerkingsniveau. Een gebouw waar we trots op zijn."

PROJECT IN HET KORT:

Opdrachtgever Vattenfall Power Generation Netherlands B.V. | **Hoofdaannemers** ENGIE Services West BV en Denys Engineers & contractors | **Aannemer** Friso Civiel B.V. & Aannemingsmaatschappij Friso B.V. | **Architect** Willem Schuttelaar **Installateur** ENGIE **Opgeleverd** april 2021

Slim hergebruik bij vernieuwbouw
basisschool De Wereldburger

Basisschool De Wereldburger in Amsterdam-West was aan vernieuwing toe. Architect Gianni Cito van Moke Architecten tekende een eigentijds, duurzaam ontwerp. Het eindresultaat is een ruime, lichte school waar optimaal gebruik gemaakt is van circulaire en duurzame materialen. Nu de school in gebruik is blikken we terug op de bouw met directeur Nilay Kaya.

Hoe is de school betrokken bij de planvorming? "Toen ik twee jaar geleden directeur werd kon ik gelijk aanschuiven. De opstartfase was achter de rug, maar het ontwerp was nog niet gemaakt en ook Friso kwam daarna pas in beeld. Het was fijn dat wij onze wensen konden uiten en dat dat goed aansloot bij de ideeën van de architect."

En de kinderen, hebben die ook hun mening mogen geven? "Tijdens de bouw gaven we les vanuit een gebouw en containers die aan het plein grensden. Feitelijk zat onze tijdelijke school dus naast een bouwput. Daar hebben we gebruik van gemaakt! De architect heeft workshops gegeven en op die manier de input van de kinderen 'meegenomen' in het ontwerp. De kinderen wisten zelf heel goed wat ze niet meer wilden. Ze zaten immers al jaren in een verouderd, druk en wat viezig schoolgebouw. Tijd voor licht en uitdaging dus. Tijdens de bouw was een aantal kinderen uit groep zeven vlogger. Ze mochten de werkzaamheden vastleggen op camera en op onze socialmediakanalen plaatsen. Dat ging in nauw overleg met Jaap Bakker, de projectleider van Friso."

Wat vond je het belangrijkste bij de nieuwbouw? "Het wereldburgerschap, waar onze school voor staat, moest zeker in het gebouw terugkomen. Dus multicultureel, duurzaam en aandacht voor de identiteit van de kinderen. Door heel veel duurzame materialen te gebruiken, gerecyclede bouwmaterialen een nieuw leven te geven en moderne, energiezuinige installaties toe te passen is dat absoluut gelukt."

De school is nu klaar. Wat is je favoriete plek? "De entree is prachtig. De oude gymzaalvloer met de 'confetti', de warme kleuren, je voelt je welkom als je binnenkomt. De grote trap is een echte eyecatcher en een mooie plek voor de kinderen om te zitten als er bijvoorbeeld een voorstelling is."

"Wat ik nog wil zeggen, is dat de samenwerking met Friso, architect en gemeente geweldig was. Het voelde alsof de mannen van Friso een school voor zichzelf aan het bouwen waren, zo groot was de betrokkenheid. Ik kon ze altijd bellen, geen vraag was te gek en er werd naar praktische oplossingen gezocht voor de voorstellen die ik deed. Ik heb nooit 'nee' gehoord. Ze hebben ons vanaf het begin af aan bij de hand genomen; geen technische verhalen, maar duidelijkheid. Tot de kinderen op 1 maart de nieuwe school binnenliepen, had ik het altijd over 'het gebouw'. Vanaf dat moment was het gelijk 'onze school'. Zeker nu het groene schoolplein ook helemaal geworden is wat wij voor ogen hadden en een eenheid vormt met het duurzame schoolgebouw, is duidelijk dat de school waarin wereldburgerschap centraal staat helemaal geworden is wat we gehoopt hebben," vertelt een enthousiaste Nilay.

PROJECT IN HET KORT:
Opdrachtgever RVE Onderwijs Jeugd en Zorg gemeente Amsterdam
Aannemer Aannemingsmaatschappij Friso Almere B.V. |
Constructeur Pieters Bouwtechniek | **Ontwerp** Moke Architecten
BVO 3.000 m² | **Opgeleverd** februari 2021

75 jaar 1946 - 2021

FEITEN OP EEN RIJ

In de eerste 25 jaar bouwde Friso ruim 6.000 woningen. In 1980 werden Aannemingsmaatschappij Friso B.V., Timmerfabriek Houkesloot B.V. en Frisoplan B.V. opgericht en sindsdien is Friso volledig zelfstandig. ***Bij de diverse vestigingen van Friso werken ruim 550 medewerkers.*** De gemiddelde leeftijd is 46 jaar en 92% is man. **Meer dan de helft van de Friso-medewerkers werkt op de bouwplaats.** *Op dit moment bouwen wij aan ruim 60 projecten.* **In 1992 verhuisde het hoofdkantoor naar de Pieter Zeemanstraat in Sneek.** Henk Dedden is sinds 1998 directeur van Friso Bouwgroep B.V. Friso heeft vestigingen in: Sneek, Leeuwarden, Groningen, Almere, Eibergen en Zwolle en fabrieken in Sneek en Leeuwarden. **In de Cobouw50-ranglijst van 2020 staat Friso op de 38ste plek.**

Meer weten? Ga naar **www.frisobouwgroep.nl/75jaar**

Colofon
Friso Nijs is het relatieblad van Friso Bouwgroep

Redactie & vormgeving
Nynke Dedden - Esther Lakerveld - Nelleke Wouters

Tekst
Johan Koning- Nelleke Wouters

Fotografie
Martina Ketelaar (voorpagina) - Tjeerd van der Werf - Theo Leenes
De Wereldburger- Friso Bouwgroep

Illustratie achterkant
Laurens Bontes

Drukwerk
Van der Eems, Easterein.

© 2021 Zonder toestemming van Friso Bouwgroep mag niets uit deze uitgave worden overgenomen. Wij zijn niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden.

/frisobouwgroep

Trees for All

Dit Nijs is gedrukt op FSC-papier met een productiemethode die het milieu minder belast.

- Ontwikkeling
- Utiliteitsbouw
- Woningbouw
- Restauratie
- Service & Onderhoud
- Beton- en waterbouw
- Duurzaam bouwen
- Toelevering

Echte service
is bereikbaar zijn.
Altijd.

Service & Onderhoud
088 - 429 00 00

Contactgegevens van onze vestigingen vind je op:
www.frisobouwgroep.nl

friso bouwgroep

Friso Bouwgroep B.V.
Pieter Zeemanstraat 9
Postbus 49
8600 AA Sneek
t 0515 - 42 99 99
info@frisobouwgroep.nl